

VASILE ARVINTE – "ROMÂN, ROMÂNESC, ROMÂNIA"

Maria-Teodora Vargan, PhD Student, "Al. Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: , *Român, românesc, România*''- Vasile Arvinte's favourite book (Alice Arvinte) must be read because it represents us as being the greatest study concerning Romanians' name, in which the author engages in a comprising analysis of terms: a **Romanian man, a Romanian woman, Romanian, Romania**, from various points of view: etymologically, semantically etc.

Having as a starting point the study for the word ROMANIAN both my Romanian and foreign specialists, a word used in different forms throughout the history (**rumân, roman**), the linguist from Iași underlines the fact that this term is of Roman origin (**Romanian** – from the Latin word **romanus**).

Not minimising the influence of the School from Ardeal and of the Latinists in imposing the term **Romanian**, Vasile Arvinte offers us the chance to find ourselves as a nation, as a people, to distinguish ourselves as a community among the others in the world, a process materialized at the half of the XIX-th century by the formation of the Romanian national state, and, at the beginning of the XX-th century, by the achievement of the Romanian National Unitary state.

An important role in the scientific paper of the linguist Vasile Arvinte is played by the term **Romania**, a not very old word (the XIX-th century), but which has a controversial etymology, being a long-discussed term by Sextil Pușcariu, Elena Slave, Alexandru Philippide, Iorgu Iordan, Liviu Leonte, Alexandru Graur and Nicolae Iorga, Ionel Brătianu, V. Popa, A. Armbruster.

Vasile Arvinte illustrates the linguistic process of the conceiving of the term Romanian state – Romania considering the two terms: the name **românie** and the proper name **România**, as these terms are being perceived, by inside and outside our country (in Germany and France). In this way, Vasile Arvinte's work helps underlying Romanians' Roman origin, being a model of interpretation for both specialists and non-specialists alike.

Keywords: Romanian man/woman, Romanian, Vasile Arvinte.

Lingvistul ieșean Vasile Arvinte întreprinde un amplu studiu filologic al termenilor **român, românesc, România** tratându-i dintr-o multiplă perspectivă: semantică, etimologică, dialectologică. Importanța acestor cuvinte rezidă din faptul că ilustrează vechimea, continuitatea poporului român și organizarea sa într-un stat național, apoi într-un stat național unitar român.

Termenii devin astfel emblema comunității lingvistice în care s-au format, marcând și destinul spiritual al poporului nostru, purtând pecetea romanității orientale, având rolul de graniță, de element de diferențiere și delimitare a românilor de restul populației romanice.

Pe parcursul studiului, se remarcă dorința filologului ieșean de a aduce în prim planul lingvisticii românești problematica originii familiei lexicale a termenului **român**, iar apogeul studiului este dat de interpretarea lingvistică a originii și a semnificației numelui propriu **România**.

Etonimul **român** a avut un rol esențial în păstrarea latinității poporului român, ajutând la crearea numelui actual al statului român. În tratarea acestui termen, Vasile Arvinte a avut în vedere analiza variantelor fonetice ale etnonimului, situația lui în interiorul tuturor graiurilor dacoromânești, dar și sud-dunărene. Astfel, lingvistul a constatat că ambele variante fonetice: **rumân** (descendentul cuvântului latinesc „romanus”) și **român** apar în toate textele românești vechi.

Școala Ardeleană a avut o contribuție majoră în impunerea și răspândirea variantei cu –o-, **român**, formă considerată a fi provenită din latinescul „romanus”, și generalizarea înlocuirii grafemului î cu â. Conform lingviștilor și istoricilor, forma cu –u- (**rumân**) ar fi etimologică, fiind radicalul numelui propriu România, iar forma cu –o- (**român**) ar fi semisavantă, utilizată inițial de către cărturari, atingând punctul de interes lingvistic și istoric în secolul al XIX-lea. Prin urmare, Vasile Arvinte efectuează o trecere în revistă a opiniilor intelectualilor vremii privind preferința utilizării celor doi termeni: adepții formei **rumîn** (A. Pumnul, Gustav Weigand), lingviștii care prezintă istoricul folosirii celor doi termeni (A. Candrea, Tiktin, P.P.Panaintescu, C. Giurescu, N. A. Constantinescu, A. Scriban, A. Philippide, E. Stănescu). Aceștia din urmă au constatat că forma **român**, deși era o formă savantă, era întâlnită chiar și în timpuri mai vechi – secolele al XVI-lea, al XVII-lea, în texte precum „Palia de la Oraștie”.

În secolul al XV-lea, s-a remarcat existența unui proces de acomodare a numelui etnic al românilor la etimonul „romanus” și în rândul umaniștilor străini, nu doar al cronicarilor români. Atât varianta germană, cât și cea franceză s-a constituit având la bază același etimon.

În limba germană era întâlnită denumirea de „vlah” pentru a-i desemna pe români (ahd. „Walhos”¹, „Walh” –numele unui trib celtic de la care a derivat adjectivul „walhisk” - „romanic”), făcând trimitere la originea latină a acestora. Numele pe care și-l dădeau românii lor și limbii române a pătruns greu în limba germană având diferite forme date fie de reflexele vocalei neaccentuate din silaba inițială (variantele cu „u” neaccentuat –**Rumunus** sau **Rumuni**, cea de-a doua variantă este creația lingvistică a lui Martin Felmer întrebuițată pentru a denumi „țările locuite de români”²; varianta cu „o” neaccentuat - **Romuini** apare pentru prima dată în opera lui Johannes Lebel, iar denumirea **Romanen** este creația lui Felmer; variantele mai sus menționate, deși fac trimitere la originea latină a limbii și a poporului român nu au existat în germană timp îndelungat, neavând suport fonetic; s-a impus în limba germană varianta cu grafemul „a” (**Romani**), creată de Mihail Kogălniceanu), fie de reflexele vocalei din silaba accentuată (variantele cu u accentuat -30 de atestări sau cu „ui” accentuat - o atestare, varianta cu „a” accentuat -40 de atestări, varianta cu „a” accentuat este considerată de către Vasile Arvinte o inovație grafică având drept creator pe Mihail Kogălniceanu: „În spatele semnului graphic „a” nu se afla un sunet cu o existență reală în vreun dialect german, ori în vreun grai românesc”³).

În limba franceză, înlocuirea denumirilor vechi date românilor și țării lor („Vallaque”, „Moldavie”) se petrece treptat, odată cu apariția diferitelor variante pentru termenii care îi desemnau pe români: varianta cu „ou” neaccentuat (**roumaine** - J. A. Vaillant), varianta cu „o” neaccentuat (**romaneschte**⁴ - Pierre Lescalopier), varianta cu „a” (â) accentuat (**româns**, M. Kogălniceanu), varianta cu „a” din numele propriu de țară (**La Roumanie** are trei accepțiuni:

¹ Vasile Arvinte, *Român, românesc, România*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2008, p. 191

² *Ibidem*, p. 195

³ *Ibidem*, p. 209

⁴ *Ibidem*, p. 212

Muntenia - Țara Românească, Moldova și Muntenia, „teritoriul locuit de români”, „țara tuturor românilor” (J. A. Vaillant). Lingvistul ieșean constată că numele modern **român** este diferit de cel al țării (**Roumanie**) „numai în privința modului în care a fost reflectată vocala românească „î” (accentuată sau neaccentuată). În ambele cazuri punctul de plecare l-a constituit numele etnic intern, al românilor, precum și denumirea nouă, tot internă, a țării.”⁵

Vasile Arvinte a subliniat faptul că limba română este singura limbă romanică ce a păstrat denumirea **romanus** deoarece străbunii românilor îmbrățișaseră creștinismul, astfel cuvântul **romanus** căpătase sensul de „creștin”. De asemenea, cuvintele provenite din latinescul **romanus** (**rumân, român, rumăr**) aveau probabil două sensuri: sensul etnic și sensul religios, acela de „creștin”. Prin intermediul acestui sens, s-a păstrat în română etimonul **romanus** putându-se astfel delimita romanicii răsăriteni de populațiile barbare, necreștine.

Adjectivul **românesc** s-a format de la radicalul **romanus**, fiind un derivat cu sufixul „-esc”, sufix care ar proveni din limba tracă „-isk-” (Al. Graur), dar nu se poate explica în ce fel a ajuns acest sufix în limba română, prototipul său fiind derivatul latin **romaniscus** care ar sta la baza cuvântului **românesc** (Vasile Arvinte).

Filologul V. Arvinte descrie procesul lingvistic de creare a denumirii de **România**, nume propriu care provine din apelativul **românie** cu sensuri și valori diferite: „rumânie”-„iobăgie” (termenul **rumânie** a apărut în evul mediu în graiul muntenesc, răspândindu-se inițial cu sensul de „iobag”, „șerb”, „vecin”, dar „nu a avut nici un rol în procesul de apariție a numelui propriu România”⁶); „românie” – „limbă românească”, „limba română literară” (apelativul **românie**, așa cum constată Armbruster, era destul de rar folosit, fiind întâlnit în creațiile lui: Alecu Russo și Gh. Asachi); „românie” – „românism”, „spirit românesc”, „sentiment național al românilor” (sensurile apelativului nu sunt înregistrate în dicționarele românești actuale⁷; ci apar doar în opera lui I. Heliade-Rădulescu și Alecu Russo); „românie” – „românime”, „totalitatea românilor” (este sensul care „face trecerea către numele geografic al apelativului **românie**, având ca punct de plecare sensul de „limbă românească”)⁸

Încă din incipitul studiului, Vasile Arvinte ne oferă prilejul de a participa indirect prin lectură, la cunoașterea principalelor teorii ale specialiștilor, atât ale lingviștilor, cât și ale istoricilor, privind etimologia etnonimului **România**, analiza numelui geografic al țării noastre ocupând loc central.

Istoria etnonimului este tratată din două perspective diferite: lingvistică și istorică. Astfel, unii lingviști consideră termenul **România** ca fiind un derivat al radicalului român la care se adaugă sufixul „-ie”, articulat „-ia”, deci cuvântul **România** este o creație internă a limbii române (Sextil Pușcariu, Elena Slave), iar alți lingviști percep termenul **România** ca pe un neologim împrumutat din limba franceză (A. Philippide, Iorgu Iordan, A. Rosetti, Liviu Leonte). Sextil Pușcariu este de părere că etnonimele derivate cu sufixul „-ie” au sensul de „țară” și apoi sensul de „limba vorbită în țara aceea”, deci de la numele de țară s-a ajuns la denumirea limbii vorbite în țara respectivă. Derivatul **Rumânie**, care denumește limba poporului român nu provine de la numele țării sau al statului (secolul al XIX-lea), ci de la numele etnic, apelativul **romînie**.

⁵ *Ibidem*, p. 217

⁶ Vasile Arvinte, *op. cit.*, p. 127

⁷ *Ibidem.*, p. 142

⁸ *Ibidem.*, pp. 144-145

Lingviștii (în special Iorgu Iordan) care susțineau etimologia franceză a cuvântului **România** aduc drept dovadă accentul pe vocala „i” a sufixului, la fel ca și în cazul termenului francez **La Romanie**.

Din prima categorie de lingviști, Vasile Arvinte consideră că ar trebui reținută opinia argumentată a lui Alexandru Graur care susținea ideea că etnonimul **România** ar fi de origine latină, fiind o reluare a denumirii vechi **Romania**, de la numele romanilor care au cucerit Dacia în anul 106 d. Hr: „Denumirea **România** ar proveni de la numele populației cuceritoare care și-a păstrat limba, anume de la romani”⁹. O dovadă a susținerii originii latine a cuvântului **România** este accentuarea numelor geografice pe antepenultima silabă.

Totuși lingvistul V. Vaananen remarcă faptul că etnonimul **România** este o creație recentă în limba română, datând din anul 1862, după Unirea Principatelor Române, act recunoscut de Imperiul Otoman.

La rândul lor, istoricii au două teorii privind originea numelui propriu România astfel, unii explică numele țării noastre pus în legătură cu latinescul **Romania**, iar alții consideră că acest termen ar fi creația unor intelectuali greci și germani: Dimitrie Daniel Philippide și Martin Felmer. Vasile Arvinte însă crede că, deși eruditul grec Dimitrie Daniel Philippide a utilizat pentru prima dată în 1816 numele **Rumunia** cu sensul de „țara tuturor românilor” (moldoveni, transilvăneni și vlahi), iar sasul Martin Felmer a creat în anul 1764 termenul **rumun**, totuși aceștia nu sunt adevărații creatori ai numelui etnic **România**, deoarece numele **România** este o creație internă, dovadă fiind legile fonetice.

Cea mai interesantă opinie este cea a lui Nicolae Iorga care susține romanitatea românilor, considerând că numele actual al țării ne duce cu gândul la spațiul nord-dunărean **Romania** (latină), amintind de multitudinea Romaniilor ce existau în Italia, Sardinia, Dalmația, întărind ideea apartenenței locuitorilor nord-dunăreni la descendența romanică. Romaniile populare se vor uni și vor crea statele medievale de mai târziu, distingându-se Țara Românească (Muntenia) numită „prima libertate românească”.

Teoria marelui istoric român Nicolae Iorga este îmbogățită de A. Armbruster, privind existența Romaniilor populare („formațiuni sociale, economice, culturale bazate pe limba și cultura romană”¹⁰). Istoricul A. Armbruster face însă unele confuzii, așa cum observă Vasile Arvinte, între planurile noțional, semantic și onomasiologic, atunci când identifică două faze în evoluția denumirii de România: prima fază: noțiunea de **Romania**, sub influența graiului muntenesc, primește semnificația de „jobăgie” (confuzie pe planul apelativelor și al numelor proprii, după părerea lui Vasile Arvinte), iar în a doua fază etnonimul **România** ar fi marcat de existența, în româna veche, a cuvântului **românie** având sensul de „limbă românească”. Numele **România** nu are o vechime prea mare (155 de ani), dar etimologia termenului a dat naștere unor dispute, de-a lungul epocii, între filologi și istorici.

După o analiză acribică, Vasile Arvinte ajunge la concluzia că denumirea geografică de **România** nu poate fi explicată prin niciuna dintre cele două modalități propuse până acum de către specialiști, etnonimul nefiind nici neologism, nicio reluare a termenului latinesc **Romania**. De aceea, Vasile Arvinte a prezentat, mai întâi, câmpul onomasiologic al termenului **român**, apoi originea numelui de țară **România**. În sprijinul analizei realizate, lingvistul ieșean aduce

⁹ Vasile Arvinte, *op. cit.*, p. 15.

¹⁰ Vasile Arvinte, *op. cit.*, p. 18

mai multe argumente: numele de țări au fost până acum incomplet analizate, iar un nume propriu poate fi studiat mai bine doar în interiorul câmpului semantic din care face parte.

De asemenea, ajunge la concluzia că numele **România** nu se poate încadra în categoria numelor de țări de origine latină (cu sufixul „-i”), nici în categoria numelor de origine grecească. Limba română este singura limbă în care numele țării a fost creat „din materialul lingvistic propriu și pe baza unui procedeu original, care are punctul de plecare în structura limbii române,”¹¹ avându-și inițiatorii în perioada pașoptistă. Noua denumire a statului român devine simbolul unității naționale și a simțirii într-un singur suflet: sufletul românesc, fiind o marcă a unicității poporului român (numele țării conține în radicalul său numele preferat și utilizat de către toți românii), iar limba vorbită s-a numit limba română.

Derivatul **românie** a cunoscut o largă circulație în perioada pașoptistă, îmbogățindu-se cu sensuri diferite: „românime”, „totalitatea celor care vorbesc aceeași limbă, au aceeași origine și aceleași idealuri”¹²ajungându-se astfel la numele propriu al țării, **România**.

Dacă la început etnonimul **România** era utilizat doar în Muntenia, singura care avea titulatura de Țară Românească, el s-a răspândit apoi în Moldova, iar după anul Marii Uniri 1918, numele propriu **România** a devenit simbolul tuturor românilor.

Lucrarea prof. univ. dr. Vasile Arvinte contribuie la evidențierea corectă a romanității românilor, constituind un model de interpretare atât pentru specialiștii, cât și pentru nespecialiștii secolului al XXI-lea, „O carte –model de acribie filologică, obiectivitate științifică și finețe analitică ... , o contribuție de valoare europeană în domeniul românisticii și romanisticii”¹³.

*Această lucrare a fost publicată cu sprijinul financiar al proiectului „Sistem integrat de îmbunătățire a calității cercetării doctorale și postdoctorale din România și de promovare a rolului științei în societate”, POSDRU/159/1.5/S/133652, finanțat prin Fondul Social European, Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

Bibliografie

1. Arvinte, Vasile, *Român, românesc, România*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2008.
2. Ciubotaru, Mircea, „Profesorul Vasile Arvinte. Demnitatea unei profesii și forța modelului”, publicat în vol. *Români majoritari/Români minoritari: interferențe și coabitări lingvistice, literare și etnologice*, Editura ALFA, Iași, 2007, pp. 899-903.

¹¹ *Ibidem*, p. 221

¹² *Ibidem*, p. 222

¹³ Mircea Ciubotaru, „Profesorul Vasile Arvinte. Demnitatea unei profesii și forța modelului”, în vol. *Români majoritari/ românii minoritari: interferențe și coabitări lingvistice, literare și etnologice*, Editura ALFA, Iași, 2007, p. 901